

Posudek vedoucího bakalářské práce

Štěpán Raška – Patočkova poválečná fenomenologie člověka. K Patočkově subjektivisticko-existenciální antropologii ve *Věčnosti a dějinnosti*

Ústav filosofie a religionistiky, FFUK, červen 2019

Ve své bakalářské práci si Štěpán Raška předsevzal nelehký úkol rekonstruovat Patočkovu filosofickou antropologii v nedokončeném, zhruba osmdesátistránkovém rukopise z roku 1947 nazvaném „Věčnost a dějinnost“. Tento úkol je obtížný přinejmenším ze dvou důvodů. Zaprvé proto, že Patočka formuluje své vlastní myšlenky ve velmi obsáhlé diskusi s mnoha významnými filosofickými směry. Rekonstrukce jeho postoje tedy předpokládá, že pronikneme do této debaty s dějinami filosofie, abychom vůbec dokázali přesně odlišit Patočkův vlastní přínos. Zadruhé je nesnadnost úkolu dána tím, že *Věčnost a dějinnost* je rukopis, který autor odložil v nedopsané podobě.

Při líčení filosofické diskuse, k níž se Patočka vztahuje, se Štěpán Raška zaměřuje na dvě základní Patočkova rozlišení. Zaprvé lze dle Patočky rozlišit „výklady člověka z hlediska věčnosti a z hlediska dějinnosti“ (10). Do první kategorie spadají natolik různé myšlenkové proudy, jako je pro Patočku scholastická filosofie, darwinismus či psychoanalýza. Pod myšlení, které uvažuje o člověku z hlediska dějinnosti, Patočka řadí především filosofii existence. Vzhledem k tomu, že se sám počítá mezi autory uvažující o člověku z hlediska dějinnosti, je pro něj důležité ukázat, v jakém poměru stojí k filosofii J.-P. Sartra a M. Heideggera.

Druhé rozlišení, s nímž Patočka pracuje, se týká rozdílu mezi metafyzickým a ametafyzickým pojetím světa (17nn.). Zatímco ametafyzické pojetí světa se dle Patočky zaměřuje na předmětnost jako dostatečné východisko všeho poznání (Patočka sem řadí například logický pozitivismus), metafyzická pojetí vycházejí z toho, že zaměření na předmětnost je nedostatečné a musí být doplněno otázkou po celku, v němž se předměty nacházejí, nebo otázkou po podmínkách možnosti předmětnosti. V této souvislosti je zajímavá Patočkova kritika Husserla (20-26). Husserl je sice autorem v uvedeném smyslu metafyzickým, nicméně pro Patočku je nepřijatelný například jeho přemrštěný subjektivismus, snaha převést poznání na danost a nepřesvědčivá teorie sebereflexe. Patočka však zároveň v Husserlově filosofii spatřuje inspirující motiv. Fenomenologická redukce je více než jen metoda určité filosofie, ale projev vědomí jako takového, totiž schopnost „odstupu od každé evidence, objektivity, předmětnosti“ (22). Zde je patrné Patočkově vlastní přesvědčení, totiž že „neuspokojení a problematizace patří k samotné struktuře vědomí“ (23).

Právě negace předmětného se stává klíčovým motivem Patočkovy antropologie, jak ukazuje Štěpán Raška ve třetí kapitole práce, v níž se zaměřuje mimo jiné na emocionální formy negace, jako je nuda či hnus. Raška ukazuje, že Patočka se svou představou o vědomí natolik blíží J.-P. Sartrovi, že je místy obtížné určit, zda se od jeho nauky něčím liší (30). V závěru rozhodující, čtrnácté kapitoly *Věčnosti a dějinnosti* Štěpán Raška nachází určitý posun v pojetí vědomí. Zatímco doposud byla negující aktivita chápána jako něco, co nutně provází vědomí vždy, nyní Patočka uvažuje o tom, že vědomí může fungovat dvěma způsoby, vlastním a nevlastním, může se orientovat buď podle zaběhlých způsobů chování, nebo může „prolamovat každodennost, rutinu“ (32). Spolu s touto – zjevně Heideggerovskou – distinkcí vstupuje do Patočkových úvah normativní, hodnotící pohled na člověka.

Ve čtvrté kapitole, věnované především motivu dějinnosti v Patočkově rukopisu, autor opakovaně a velmi případně klade otázku, co přesně vytýká Patočka Sartrově tezi o předchůdnosti existence před esencí, když s ní ve věčné rovině souhlasí (34-38). Tato otázka je o to závažnější, že Patočka chce odmítnout Sartrův „relativismus libovůle“ (39). Proti

relativismu staví Heideggerovský motiv vzmachu, který je „volbou sebe... vystoupením z nepůvodního a nevlastního existování“ (39). Co však dělí tuto volbu sebe od libovůle? Štěpán Raška tvrdí, že Patočka na tuto otázku neudává dostatečnou odpověď. Jeho apel na „odpovědnost za vlastní život jako jeho výslovné uchopení“ (40) jistě souvisí s etikou, ale za etiku, která by obsahovala normativní prvky, jej dle autora považovat nelze. Je-li to etika, pak jen „minimalistická a zvláštní forma etiky odpovědnosti namířené vůči sobě samotnému“ (42). Patočkův pokus „založit subjektivisticky etiku“ tak Štěpán Raška hodnotí jako nezdařený, a dodává, že právě zde patrně tkví motivy k odložení spisu *Věčnost a dějinnost* a k pokusu o vypracování jiného konceptu, který Patočka skutečně dopsal pod názvem *Negativní platonismus* (45n., 42).

V samotném závěru si autor klade otázku, zda, případně čím je Patočkův pokus předložený ve *Věčnosti a dějinnosti* originální. Za Patočkův přínos považuje „výklad dobové filozofické diskuze jako podmíněné přístupem daného směru k problematice klasické metafyziky“ (50) a s ním spojenou formulaci dilematu, v němž se Patočka nechce přiklonit ani k návratu k metafyzice, ani k moderní skepsi vůči ní (51). Spojuje totiž metafyziku s možností vztahu k celku, a tedy se vztahem, který člověka podstatně charakterizuje, třebaže se nemusí nutně vyjádřit metafyzicky. Něco podobného lze spatřovat i v Patočkových úvahách o víře: „Stejně jako metafyzika, se víra mýlí, přestože je pravdivá“ (51). Takové líčení myšlenkové situace nelze odvodit ani od sartrovské, ani od heideggerovské inspirace.

Autorovi bych rád položil jednu otázku týkající se morálky. Velmi přesně uvádí, že Patočka spojuje se svým pojetím člověka morální ambice. Otázka ovšem zní: jaký typ etiky mohl mít Patočka na mysli? Štěpán Raška mluví například o „normativním systému“ (40). Je ovšem možné tvrdit, že by se Patočkou hledaná etika měla stát základem *systemu* (navíc *systemu normativního*)? Nárokuje Patočka pro etiku skutečně nad-subjektivní platnost? Nedalo by se tvrdit, že by se Patočka nakonec spokojil s „minimalistickou“ formou etiky zodpovědnosti jedince vůči sobě samému? Je u Patočky etičnost (normativita) totéž, co nad-subjektivní platnost?

Závěrem: Štěpán Raška ve své práci nabízí velmi přesvědčivý výklad spisu *Věčnost a dějinnost*, ukazuje jej jako součást Patočkových dalších poválečných filozofických snah a umí jej vsadit do relevantního kontextu především Husserlova, Sartrova a Heideggerova myšlení. Nadto však Štěpán Raška formuluje velmi přesné kritické otázky, čímž dokládá svou schopnost samostatného myšlení. Navrhuji hodnotit jeho bakalářskou práci známkou **výborně**.

V Praze, 8. června 2019

Jakub Čapek